

شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های بعد محیط زیستی گزارشگری شرکت‌ها و وضعیت موجود آن در

ایران با رویکرد تحلیل ساختاری

قدرت الله برزگر^{۱*}، رضا طلوتی بندپی^۲، فاطمه رجب زاده^۳

چکیده: هزاره جدید همراه با رشد و توسعه‌ی صنایع و واحدهای تجاری مختلف، عواقب و تأثیرات فعالیت‌های آن‌ها بر محیط‌زیست و عدم ارائه گزارشگری محیط زیستی، بین انتظارات واحدهای اقتصادی و انتظارات جامعه شکاف پدید آورده است. مقاله حاضر، مؤلفه‌ها و شاخص‌های افشاء بعد محیط زیستی مسؤولیت شرکت‌ها را با رویکرد توسعه پایدار و با استفاده از روش‌های پرسشنامه و تحلیل مدل مسیر در یک چارچوب جامع ارائه و مورد تحلیل قرار داده است. همچنین، وضعیت موجود آن و سطح افشاء بعد محیط زیستی در شرکت‌ها از طریق تحلیل محتوا گزارش‌ها هیئت‌مدیره شرکت‌های ایرانی تعیین گردیده است. نتایج تحلیل مسیر و شاخص‌های مطلوب برازش مدل ساختاری، بیانگر معناداری و تبیین و توجیه مناسب کلیه مؤلفه‌ها برای افشاء بعد محیط زیستی مسؤولیت شرکت‌هاست. یافته‌ها بیانگر این است که مهم‌ترین مؤلفه‌های بعد محیط زیستی از نظر انتظارات ذینفعان عبارتند از اخلاق کسب‌وکار، فساد و رشوه‌خواری و مشارکت در توسعه جامعه و همچنین بیشترین افشاء بعد محیط زیستی در وضعیت موجود گزارش‌های شرکت‌ها به ترتیب مؤلفه‌های مواد اولیه و انرژی و انتشار گازها، فاضلاب و ضایعات است. در مجموع، سطح پایین افشاء بعد محیط زیستی در شرکت‌های ایرانی نشان‌دهنده شکاف قابل توجه وضعیت موجود از انتظارات جامعه است و بیانگر ضرورت وجود مقررات، الزامات و استانداردهای مناسب در حوزه گزارشگری و افشاء شرکت‌ها برای پاسخگویی به انتظارات ذینفعان و جامعه است.

کلید واژه‌ها: پایداری شرکت‌ها، مؤلفه‌ها و شاخص‌های بعد محیط زیستی، ارزیابی وضعیت (سطح افشاء)، شرکت‌های ایرانی.

۱- مقدمه

موج رسوایی‌ها و فروپاشی مالی شرکت‌ها و مؤسسات بزرگ از جمله انرون، آرتور اندرسن و ورلدکام در آغاز قرن بیست و یکم، بیانگر شواهدی از رویه‌های تجاری غیراخلاقی و غیرمسئولانه از بعد اجتماعی است. همچنین، فرآیند جهانی شدن، قدرت شرکت‌ها را افزایش داده و شرکت‌ها با افزایش فشار از طرف جامعه برای برخورداری از یک نگرش وسیع‌تر به اهداف و فعالیت‌هایشان در ابعاد اجتماعی و محیطی مواجه هستند. این توسعه در تکامل ادبیات مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها

^۱ دانشیار گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. نویسنده مسئول: gh_barzegar@umz.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

به وضوح قابل مشاهده است و حتی ارتباط بین دولت و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نیز مورد بررسی قرار گرفته است. محققین دانشگاهی حوزه کسب و کار، افزایش علاقه‌مندی و توجه به مسئولیت اجتماعی شرکت را در طول سال‌های اخیر نشان داده‌اند. مقوله مسئولیت اجتماعی و محیطی در برخی از مستندات سیاسی و قانونی هم به وجود آمده و اهمیت روزافزونی در سطح بین‌المللی یافته است. امروزه، مدیران شرکت‌ها با وظیفه پویا و چالش‌برانگیز برای به‌کارگیری استانداردهای اخلاقی اجتماعی برای مسئول بودن در قبال اعمال تجاری مواجه‌اند. افزایش فشار برای مسئولیت اجتماعی یکی از مهم‌ترین چالش‌های تجاری برای شرکت‌ها محسوب می‌شود. شرکت‌ها، خصوصاً آن‌هایی که در بازارهای جهانی فعالیت دارند، در حالی که به حداکثر کردن ارزش سهامداران را دنبال می‌کنند، بیش‌ازپیش مستلزم تعادل و توازن عناصر اجتماعی، اقتصادی و محیطی تجاری‌شان هستند. در هزاره جدید مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نقش و جایگاه برجسته و بالایی را در حوزه دانشگاهی به دست آورده است. (ویسر^۱، ۲۰۰۸) و بسیاری آن را برای شرکت‌ها یک ضرورت مطلق در نظر می‌گیرند تا بتوانند نقش‌شان را در جامعه تعریف نمایند و استانداردهای مسئولانه اجتماعی، اخلاقی، قانونی و محیطی را در کسب و کارشان به‌کارگیرند. (لیندگرین^۲، ۲۰۰۴)

به‌طور کلی، واژه مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به ظهور یک جنبش اشاره دارد که به دنبال وارد کردن فاکتورهای محیطی و اجتماعی در تصمیمات تجاری شرکت‌ها، استراتژی تجاری و حسابداری باهدف افزایش عملکرد اجتماعی و محیطی در کنار ابعاد اقتصادی است به‌گونه‌ای که برای واحد تجاری، جامعه و محیط مفید و سودمند باشد. (مک کینلی^۳، ۲۰۰۸). محققین در مقاله حاضر به دنبال ارائه مؤلفه‌ها و شاخص‌های افشاء بعد محیطی مسئولیت شرکت‌ها در ایران هستند. به‌عبارت‌دیگر شاخص‌های افشاء هر یک از مؤلفه‌های بعد محیطی مشخص و وضعیت موجود آن مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفته است. از آنجاکه بحث گزارشگری و افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به‌شدت در فضای کسب و کار و فعالیت‌های شرکت‌ها مهم تلقی شده و از طرف دیگر کار تحقیقی جامعی در این خصوص مشاهده نشده است، شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس ایران جهت مورد کاوی انتخاب شد. در مقاله حاضر ضمن مرور اجمالی ادبیات موضوع در خصوص بعد محیطی مسئولیت شرکت‌ها و مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارزیابی آن بر اساس مدل‌ها و استانداردهای شناخته‌شده بین‌المللی، به بررسی نظرات کارشناسان و ارائه شاخص‌های افشاء و همچنین ارزیابی و تحلیل وضعیت جاری آن در ایران بر اساس اطلاعات سال ۱۴۰۱ شرکت‌های بورسی پرداخته شده است.

۲- مبانی نظری

اولین مبانی مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در سال ۱۹۵۰ توسط بوئن مطرح شد. خصوصیت اصلی مسئولیت اجتماعی عبارت است از تمایل یک سازمان در مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در مورد پیامدهای فعالیت‌ها و تصمیماتش

^۱ Visser

^۲ Lindgreen

^۳ McKinley

بر جامعه و محیط. مسئولیت اجتماعی قبل از هر چیز، چارچوب حاکمیت اخلاقی را مطرح می‌کند که بر اساس آن، سازمان‌ها به فعالیت‌هایی اقدام می‌کنند که شرایط جامعه را بهتر کرده و از انجام فعالیت‌هایی که باعث بدتر شدن وضعیت جامعه می‌شود، پرهیز می‌کنند. اگرچه مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به‌طور وسیعی در تئوری و عمل بحث شده است، اما هنوز یک تعریف مفهومی پذیرفته‌شده عام برای آن ارائه نشده است (ترکر ۱، ۲۰۰۹). علی‌رغم ادبیات نسبتاً قوی از مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها یک مفهوم وسیع و پیچیده در حال تکامل مستمر است که نگرش‌ها و ایده‌های متنوعی را در برمی‌گیرد و دامنه و مرزهای مفهومی آن در عمل به دلیل فقدان تعریف قوی و جامع عملیاتی بسیار مورد بحث و مناقشه است و تاکنون، هیچ تعریف پذیرفته‌شده عمومی واحد از مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها وجود ندارد یا ارائه نشده است. (گادفری و هاچ ۲، ۲۰۰۷)

بسیاری افراد دانشگاهی مقوله مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را به‌عنوان یک حوزه توسعه‌نیافته در نظر می‌گیرند و اعتقاد بر این است که هر تئوری رویکرد خاصی دارد و یک تئوری عام پذیرفته‌شده برای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها وجود ندارد. تحقیقات بسیاری این سه تئوری را در این زمینه مورد آزمون قرار داده‌اند. نتایج متفاوت این تحقیقات بستگی به دامنه وسیع متغیرهای مورد بررسی دارد. تئوری‌های مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به دنبال تبیین چرایی انتخاب شرکت‌ها برای درگیر شدن در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها هستند و تئوری ذینفعان و تئوری مشروعیت و تئوری سازمانی / نهادی از جمله رایج‌ترین این تئوری‌ها هستند. گری، اُون و آدامز (۱۹۹۶) پیشنهاد دارند که هر دو تئوری مشروعیت و تئوری ذینفعان از یک تئوری وسیع‌تر یعنی تئوری اقتصاد سیاسی تکامل پیدا کرده‌اند و این تئوری در واقع یک چارچوب اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جاافتاده در زندگی بشر است و از این دیدگاه این عوامل باید در بررسی مسائل اقتصادی مدنظر و مورد توجه قرار گیرند (بونستوپل ۳، ۲۰۱۱). گری (۲۰۱۲)، تئوری مشروعیت و تئوری ذینفعان توسط بسیاری از محققان در سال‌های اخیر مورد پذیرش قرار گرفته است و هر دو تئوری به‌عنوان تئوری‌هایی برای توجیه نقش افشاءهای اطلاعات در ارتباطات بین سازمان‌ها، دولت، اشخاص و گروه‌های جامعه شناخته شده هستند. برای درک محتوا استانداردهای گزارشگری و افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و تفاوت‌ها و مقایسه این استانداردها داسلورد و همکاران (۲۰۰۸) برای تحلیل تعاریف مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها جدول تحلیلی از ابعاد مختلف مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارائه داد:

جدول (۱): ابعاد مختلف مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها

ابعاد	تعریف ابعاد
بعد محیطی	محیط طبیعی / محیط زیست

¹ Turker

² Godfrey and Hatch

³ Boonstoppel

⁴ Doslord

روابط بین واحد کسب و کار و جامعه	بعد اجتماعی
جنبه‌های مالی و اثرات اقتصادی - اجتماعی	بعد اقتصادی
ذینفعان یا گروه‌های ذینفعان	بعد ذینفعان
اعمال / رفتارهایی فراتر از قانون و الزامات محیط کسب و کار	بعد داوطلبانه

اکثر مطالعات در حوزه مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها، در اقتصادهای توسعه‌یافته تمرکز یافته است که ماهیتاً توصیفی هستند و برای تحلیل محتوا و محدوده افشاء در گزارش‌های سالانه انجام می‌شود و دلایل مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها را از بعد انگیزه‌های مدیریتی و سازمانی مورد بررسی قرار داده‌اند. توسعه‌ی درک مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها در اقتصادهای نوظهور، عمدتاً محدود به درک مدیران از مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها از طریق روش‌های کیفی بوده است و مهم‌ترین دلیل عدم ارائه و افشاء مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها، فقدان الزامات و مقررات اجباری بیان شده است و اعتقاد بر این است که بدون وجود الزامات قانونی و حرفه‌ای، شرکت‌ها برای افشاء اختیاری تمایل چندانی ندارند و همچنین تفاوت بین محتوای مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها در اقتصادهای توسعه‌یافته و نوظهور، به دلیل تفاوت در سطح اقتصاد سیاسی - اجتماعی و توسعه تکنولوژی بین این کشورهاست (بلال^۱، ۲۰۰۸). در این تحقیق صرفاً به بعد محیطی افشاء مسؤولیت شرکت‌ها با رویکرد توسعه پایدار پرداخته شده که مؤلفه‌های اصلی آن در ادبیات این حوزه و استانداردهای افشاء بین‌المللی نهادهای مرتبط به اجمال اشاره شده و برخی از تحقیقات مرتبط خارجی و داخلی بیان شده است.

هیتا و همکاران (۲۰۱۲)

این مطالعه، تأثیر حاکمیت شرکتی بر افشاء اطلاعات اجتماعی و محیطی را مورد بررسی قرار داد. شاخص افشاء اطلاعات اجتماعی و محیطی با استفاده از تحلیل محتوا در اطلاعات افشاء شده گزارش‌های سالانه تعیین و امتیاز افشاء بر اساس شاخص افشاء موزون با در نظر گرفتن نظرات حسابداران و تحلیل‌گران مالی انجام شد. با استفاده از تحلیل پتل دیتا (Data panel)، یافته‌ها نشان داد که شرکت‌های با درصد بالاتر مدیران مستقل، درصد مالکیت بالاتر هیأت مدیره و اندازه هیأت مدیره بزرگ‌تر و مالکیت بلوکی و نهادی پایین‌تر، دارای سطح افشاء بالاتری در مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها هستند.

لن و همکاران (۲۰۱۶)

به بررسی رابطه بین ساختار هیأت مدیره و افشای مسؤولیت اجتماعی در پاکستان پرداخت. وی به شناسایی چهار هسته مهم و اصلی ساختار هیأت مدیره و عوامل استراتژی مسؤولیت اجتماعی پرداخت. تحقیقات وی نشان داد که (۱) وجود

¹ Belal

اعضای مؤنث در هیأت مدیره بر استراتژی مسؤولیت اجتماعی تأثیر بسزایی می‌گذارد. ۲) استقلال اعضای هیأت مدیره از اجزای اصلی در تعیین استراتژی مسؤولیت اجتماعی است. ۳) دوره تصدی مدیران تأثیر مثبتی بر استراتژی مسؤولیت اجتماعی شرکت دارد و ۴) اندازه هیأت مدیره نقش اصلی را در برنامه‌ریزی و توسعه‌ی استراتژی مسؤولیت اجتماعی شرکت ایفا می‌کند.

داروس و همکاران (۲۰۱۴)

به بررسی رابطه بین ساختار مالکیت و افشای مسؤولیت اجتماعی در مؤسسات مالی در مالزی بین سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۰۸ پرداختند و دریافتند که ساختار مالکیت شرکت متمرکز در یک موسسه مالی می‌تواند مانع از گزارش دهی مسؤولیت اجتماعی شرکت شود بدین‌صورت که مدیریت اطلاعات محدودی در رابطه با مسؤولیت اجتماعی به تعداد اندکی از سهامداران افشا خواهد کرد.

یزدی و همکاران (۲۰۱۲)

هدف تحقیق بررسی امکان‌سنجی گزارشگری اجتماعی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس ایران بوده است. این مطالعه با روش پرسشنامه و مصاحبه برای نظرسنجی از پنج گروه مختلف کاربران و ذی‌نفعان شامل ۲۰ سؤال و ۱۰۰ نمونه در سطح مدیران شرکت‌های بورسی انجام شده است. نتایج نشان داد که به دلایل فقدان سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری مناسب، عدم آگاهی مدیران از هزینه‌ها و منافع گزارشگری اجتماعی و عدم وجود الزامات و استانداردهای قانونی و هزینه‌های نسبتاً بالای تهیه گزارش‌های اجتماعی، شرکت‌های ایرانی از ارائه این نوع گزارش‌های دوری می‌کنند. یافته‌ها بیانگر این است که باید رهنمودهای لازم در این خصوص توسعه داده شود و اقداماتی به‌منظور ترویج شرکت‌ها به افشای اطلاعات اجتماعی در شرکت‌های ایرانی صورت گیرد و نهادهای حرفه‌ای حسابداری باید نقش فعالی در این راستا داشته باشند.

طالب‌نیا و همکاران (۱۳۹۲)

در این تحقیق محتوای افشای اجتماعی و محیطی در گزارش‌های سالانه شرکت‌ها در ایران را مورد بررسی قرار دادند و همچنین ارتباط بین ویژگی‌های شرکت و عوامل خاص شرکت را نیز در این خصوص مورد مطالعه قرار دادند. برای این منظور، تحلیل محتوا سطح افشای گزارش‌های سالانه در ۶۶ شرکت پذیرفته‌شده در بورس تهران برای ۵ سال با استفاده از واحد تحلیل تعداد جملات انجام گردید. آزمون‌ها با استفاده از رگرسیون خطی چند متغیره انجام گردید و نتایج این مطالعه نشان داد که ارتباط مثبت و معنی‌داری بین اندازه‌ی شرکت و سطح افشای اجتماعی و محیطی و ارتباط منفی و معنی‌دار بین صنایع حساس محیطی وجود دارد. اما بین سودآوری (بازده دارایی‌ها) و سطح افشای رابطه‌ای وجود نداشت.

امیری و وکیل زاده (۱۳۹۳)

به بررسی تأثیر مسؤلیت اجتماعی بر عملکرد شرکت‌ها پرداختند. نمونه‌ی آماری این تحقیق (۹۲) شرکت فعال در بورس اوراق بهادار در طی سال‌های (۱۳۹۰-۱۳۸۱) است. طراحی الگوی جدید مسؤلیت اجتماعی به روش DEA است و معیارهای عملکرد شرکت‌ها شامل (بازده دارایی، بازده حقوق صاحبان سهام، بازده واقعی سهام، نسبت کیوتوبین، ارزش بازار حقوق صاحبان سهام، ارزش افزوده اقتصادی و هزینه سهام عادی) است. آزمون مدل‌ها به روش رگرسیون خطی در نرم‌افزار ایویوز انجام شده است. نتایج نشان از وجود یک رابطه‌ی معنادار بین مسؤلیت اجتماعی و عملکرد شرکت‌ها بوده است.

رحمانی و محمود خانی (۱۴۰۰)

در پژوهشی با عنوان «گزارشگری زیست‌محیطی، اجتماعی و راهبری: استانداردها و رهنمودها» با مروری بر مطالعات، ضمن ارائه خلاصه‌ای از وضعیت فعلی این مفاهیم، بیان داشتند که تعداد بسیار زیادی از شرکت‌ها، ارائه گزارش‌های داوطلبانه پیرامون مباحث زیست‌محیطی را تا الزامی شدن این نوع گزارشگری به تعویق می‌اندازند. نویسندگان معتقدند این عدم تمایل به گزارشگری در زمینه اقدامات زیست‌محیطی می‌تواند منجر به از بین رفتن فرصت‌های آماده‌سازی شرکت شود.

نورالدین و پور زمانی (۱۴۰۱)

در پژوهشی باهدف ارائه‌ی یک الگوی توصیفی از گزارشگری زیست‌محیطی در ایران و با استفاده از جامعه آماری متشکل از نخبگان صاحب‌نظر در حوزه حسابداری محیط‌زیست که از طریق نمونه‌گیری گلوله برفی گزینش شده‌اند، بدین نتیجه رسیدند که در شرایط فعلی، افشای مناسبی در خصوص فعالیت‌های زیست‌محیطی صورت نمی‌پذیرد و عواملی چون عدم وجود استانداردها و رهنمودهای حسابداری، ضعف قوانین، فرهنگ و آموزش، فساد و گروه‌های فشار از جمله عوامل مداخله‌گر در چنین وضعیتی می‌باشند.

عزیزی و همکاران (۱۴۰۰)

در پژوهشی باهدف ارائه الگویی به‌منظور شناسایی و رتبه‌بندی شاخص‌های حسابداری زیست‌محیطی و با استفاده از تکنیک ORESTE و بر مبنای رویکرد گراند تئوری، نشان دادند که بر اساس پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، شش عامل تحت عناوین تعهد مدیریت ارشد، عدم قطعیت، استراتژی، مشروعیت اجتماعی، نظارت و کنترل محیطی و سیستم اطلاعاتی

حسابداری به‌عنوان عوامل اصلی تأثیرگذار بر حسابداری زیست‌محیطی می‌باشند. علاوه بر این، نتایج حاصل از استفاده از تکنیک ORESTE نشان می‌دهد که در میان این عوامل، تعهد مدیریت ارشد، بالاترین امتیاز را در رتبه‌بندی این شاخص دارد.

مفتاح و همکاران (۲۰۲۳)

در پژوهشی باهدف بررسی تأثیرگذاری حاکمیت در سطح کشور بر افشای اطلاعات زیست‌محیطی شرکت با بررسی، تجزیه و تحلیل شواهدی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس نشان دادند که با استفاده از نمونه آماری متشکل از ۵۰۰ سال شرکت، وضعیت افشای اطلاعات زیست‌محیطی همچنان در مراحل ابتدایی خود به سر می‌برد. اما روند رو به رشدی دارند. محققان با تجزیه و بررسی جداگانه سه عامل حاکمیت در سطح کشور به این نتیجه رسیدند که اثر پاسخگویی به‌عنوان یکی از این سه عامل، بسته به روش آماری مورد استفاده، می‌تواند معنادار یا غیر معنادار باشد. اثربخشی دولت دارای اثری مثبت و معنادار بر افشای اطلاعات زیست‌محیطی بوده و کنترل فساد، به‌عنوان سومین عامل، ارتباط منفی و معنادار با میزان افشای اطلاعات زیست‌محیطی دارد.

کنتادی (۲۰۲۳)

در پژوهشی با عنوان «گزارشگری زیست‌محیطی: چهار مسیری که شرکت‌های تولیدی باید نسبت به آن‌ها آگاه باشند. با استفاده از داده‌های مربوط به ۶۴ شرکت تولیدی اندونزیایی طی سال‌های ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ و با به‌کارگیری روش رگرسیون داده‌های پانلی نشان داد که اندازه شرکت اثری مثبت بر میزان افشای اطلاعات محیط زیستی شرکت دارد؛ در صورتی که متغیرهایی چون سودآوری، اهرم و مزیت رقابتی هیچ اثر معناداری بر میزان افشای اطلاعات زیست‌محیطی شرکت ندارند. علاوه بر این نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مزیت رقابتی قادر به ایفای نقش تعدیل‌گری در رابطه‌ی هر کدام از متغیرهای مورد بررسی با میزان افشای اطلاعات زیست‌محیطی نیست.

مفتاح و همکاران (۲۰۲۳)

در پژوهش دیگری با «عنوان افشای زیست‌محیطی شرکت و مدیریت سود، نقش تعدیل‌گر ساختارهای راهبری شرکتی»، با استفاده از داده‌های مربوط به ۱۰۰ شرکت بورسی کشور اردن طی سال‌های ۲۰۱۰ الی ۲۰۱۴ نشان دادند که اثر افشای

اطلاعات زیست‌محیطی بر مدیریت سود منفی است. علاوه بر این برخی عناصر راهبردی شرکتی از جمله اندازه‌ی هیأت مدیره، ساختار مالکیت مدیریتی و نهادی بر رابطه‌ی بین افشاء اطلاعات زیست‌محیطی و مدیریت سود اثر تعدیل گر دارند.

۳- روش تحقیق

از نظر جهت‌گیری‌های پژوهشی تحقیق حاضر از نوع جهت‌گیری ترکیبی از پژوهش کاربردی و بنیادی است و قصد دارد شاخص‌های مهم و معتبر برای افشاء بعد محیطی مسؤولیت شرکت‌ها با رویکرد توسعه‌ی پایدار ارائه نماید. از لحاظ توسعه شاخص‌های جدید بنیادی و از لحاظ نگاه به ارتقاء سطح افشاء شرکت‌های بورسی کاربردی است. در این تحقیق، جامعه آماری برای بخش پرسشنامه تحقیق عبارت است از کلیه افراد حرفه‌ای و دانشگاهی و مدیران و کارشناسان باتجربه در حوزه افشاء و گزارشگری شرکت‌ها و برای بخش تحلیل محتوا جهت تعیین سطح و وضعیت شرکت‌های ایرانی، بورس اوراق بهادار تهران شامل حدود ۴۰۰ مورد از شرکت‌های فعال و بزرگ در ۳۷ صنعت مختلف است. مهم‌ترین دلایل انتخاب شرکت‌های بورسی عبارتند از: قابلیت تعمیم نتایج تحقیق به سایر شرکت‌های مشابه، سهولت اخذ اطلاعات، قابلیت اطمینان اطلاعات، قابلیت دسترسی داده‌ها و مهم‌تر از همه این‌که این شرکت‌ها در سطح کشور از بزرگ‌ترین شرکت‌ها از لحاظ درآمدزایی و اندازه در سطح ملی محسوب می‌شود.

با توجه به استفاده توأم از پرسشنامه تحت وب و پرسشنامه حضوری، از بین حدود ۱۰۰ پرسشنامه توزیع شده در بین اعضای جامعه ۶۶ مورد از موارد جمع‌آوری شده قابل تحلیل تشخیص داده شد و همچنین از بیش از ۱۵۰۰ ایمیل و پیامک ارسال شده به جامعه هدف، ۲۰۹ پرسشنامه به صورت اینترنتی و تحت وب تکمیل و جمعاً ۲۷۵ پرسشنامه جمع‌آوری و تحلیل شد. همچنین برای روایی ابزار تحقیق از روایی محتوا و روایی صوری بهره‌گیری شده است. بدین منظور از ابتدا با دقت در ادبیات موضوع و استفاده از استانداردها و رهنمودهای شناخته شده بین‌المللی سعی گردید از شاخص‌ها و مؤلفه‌های موردقبول و مناسب استفاده شود. در ادامه با بهره‌گیری از خبرگان این شاخص‌ها موردبررسی قرار گرفته و شاخص‌های دیگری نیز بنا به شرایط کشور و محیط شرکتی ایران طراحی و پرسشنامه تحقیق، تهیه گردید. حداقل شرایط خبرگان مورداستفاده دارا بودن حداقل ۱۰ سال تجربه حرفه‌ای یا دانشگاهی در خصوص گزارشگری و افشاء شرکت‌ها و حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده است. ضریب آلفای کرونباخ که یکی از شاخص‌های متداول و معتبر سنجش پایایی ابزار تحقیق است، برای بخش‌های مختلف پرسشنامه‌های مورداستفاده بیش از ۰/۸۳ به دست آمد که نشان از پایایی قابل قبول می‌باشند و همچنین از مقدار آلفای به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که ابزار اندازه‌گیری همپوشانی و همسوئی داشته و از ثبات بالایی برخوردار است. همچنین، در جامعه‌ی آماری شرکت‌های

پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران نمونه‌ای شامل ۱۳۱ شرکت بورسی بر اساس روش نمونه‌گیری غیر احتمالی (هدفمند) طبق معیارهای زیر انتخاب شد :

۱. شرکت قبل از سال ۱۴۰۰ در بورس پذیرفته شده باشد و تا پایان سال ۱۴۰۱، نام آن از فهرست مذکور حذف نشده باشد.

۲. به منظور تشابه ماهیت فعالیت، نوع اقلام و طبقه‌بندی آن‌ها و همگن بودن اقلام افشاء شده در بعد اجتماعی و از آنجائی که شرکت‌های تولیدی به فعالیت‌های اجتماعی و اخلاقی اهمیت بالاتری نسبت به شرکت‌های خدماتی قائل هستند (شربت اوغلی و همکاران، ۱۳۸۹)، شرکت‌های انتخاب شده تولیدی باشد.

در این تحقیق برای تحلیل داده‌ها، ابتدا تحلیل توصیفی پاسخ‌دهندگان پرسشنامه انجام و پس از بررسی شاخص‌های کیسر-میر-اولکین (KMO)، آزمون بارتلت و آزمون نرمالیتی و با استفاده از مدل مسیر به وجود معناداری و میزان اثرات مؤلفه‌های مختلف بر بعد محیط زیستی بر اساس ساختار پیشنهادی پرداخته شده است. نهایتاً امتیاز بعد محیط زیستی هر شرکت با توجه به چک لیست نهایی تدوین شده اقلام افشاء بعد محیط زیستی در مدل تحقیق با استفاده از تحلیل محتوا گزارش‌های هیأت مدیره شرکت‌های بورسی به دست آمده است. ضمناً در این تحقیق رویه امتیازدهی برای سنجش بعد محیط زیستی شرکت‌ها بر اساس روش ارنست و ارنست (۱۹۷۸) و ابوت و مانسن (۱۹۷۹) است که اگر یک قلم از افشاء اقلام بعد محیط زیستی شرکت‌ها انجام شده باشد، امتیاز ۱ و اگر افشاء نشده باشد، امتیاز ۰ داده می‌شود. ابوت و مانسن (۱۹۷۹) اشاره داشتند واضح است که روش تحقیقی که به طور رایج برای ارزیابی افشاء محیط زیستی سازمان‌ها هنوز استفاده می‌شود، تحلیل محتوا است و تحلیل محتوا در بعد محیط زیستی اکثراً به عنوان یک تکنیک برای جمع‌آوری داده‌ها، شامل اطلاعات کیفی کدگذاری شده در طبقات مختلف برای استخراج مقیاس کمی از سطح مختلف پیچیدگی در مفاهیم است. مطالعات مبتنی بر نگرش شاخص رایج‌ترین روش در تحلیل محتوا برای تحقیقات بعد محیط زیستی است که بیشتر برای سنجش افشاء‌های کیفی خاص و ارزیابی آن‌ها استفاده می‌شود. معیارهای مبتنی بر شاخص در تحلیل محتوا دارای برخی مزیت‌های متمایز در مقایسه با سایر معیارها هستند و یکی از آن‌ها تعیین وجود یا عدم وجود اطلاعات خاص و این که چه چیزی افشاء می‌شود و چه چیزی افشاء نمی‌شود را مشخص می‌کند (آدامز، ۱۹۹۸). لذا، به نظر می‌رسد آن قابل توجیه باشد که در مطالعات از گزارش‌های سالانه یا گزارش‌های جداگانه به عنوان واحد نمونه جهت تحلیل محتوا برای ارزیابی و سنجش اطلاعات بعد محیط زیستی افشاء شده استفاده نمود. از این رو، تعداد اقلام افشاء شده به کل اقلام قابل افشاء در گزارشگری مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها بر اساس داده‌های مندرج در گزارش‌های سالانه شرکت‌ها، بیانگر درصد افشاء بعد محیط

زیستی شرکت‌ها یا امتیاز افشا شرکت‌ها برای تعیین سطح آن در هر شرکت است که جدول کدگذاری مؤلفه‌ها برای تحلیل محتوا در ذیل ارائه شده است.

$$\text{CSR Score} = \frac{\text{تعداد اقلام افشاء شده}}{\text{تعداد کل اقلام قابل افشاء}}$$

جدول (۲) : مؤلفه‌های بعد محیطی

EN1	مواد اولیه و انرژی	مؤلفه‌های بعد محیطی
EN2	تنوع گونه‌های زیستی و منابع طبیعی	
EN3	انتشارات گازها، فاضلاب‌ها، و ضایعات	
EN4	محصولات و خدمات و اثرات محیط زیستی آن	
EN5	رعایت قوانین و مقررات مربوط محیط زیستی	

۴- یافته‌ها و بحث

نتایج آزمون مدل مسیر تحقیق

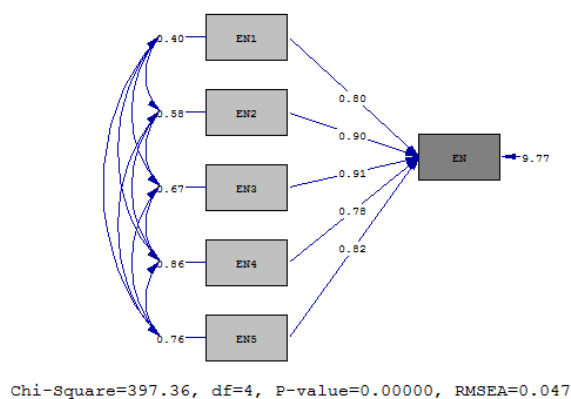
با توجه به سؤالات تحقیق بیان شده و روش‌شناسی آن، تحلیل داده‌ها در دو بخش آزمون مدل مسیر برای تعیین میزان تأثیر هر یک از مؤلفه‌ها بر بعد محیط زیستی و همچنین، تحلیل محتوا گزارش‌های هیأت مدیره شرکت‌ها برای تعیین سطح و وضعیت موجود شرکت‌های بورسی ایران انجام گردید که در ذیل به تفکیک یافته‌های ناشی از تجزیه و تحلیل مدل مفهومی و تحلیل محتوای شاخص‌های افشاء موجود در بین شرکت‌ها بیان شده است.

جدول (۳) : شاخص KMO و بارتلت برای کفایت نمونه

سطح شاخص			الگو
۰.۸۵۲			KMO
سطح معنی‌داری	درجه آزادی	سطح شاخص	الگو
*۰.۰۰۰	۱۰۴	۸۱۲.۲۴۰	بارتلت

*سطح خطای ۵ درصد

با توجه به جدول بالا، به دلیل بالا بودن سطح شاخص KMO از ۰.۶، بنابراین نتایج تحلیل عاملی برای داده‌های موردنظر معتبر است. و با توجه به سطح معنی‌داری آزمون بارتلت، تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار (مدل عاملی) مناسب است. زیرا فرض صفر مبنی بر یک ماتریس واحد و همانی رد شده است.

شکل (۱): الگوی تحلیل مسیر مؤلفه‌های بعد محیطی

با توجه به اینکه شاخص GFI (شاخص نیکویی برازش) با مقدار ۰.۹۶ نزدیک به یک است، نشان می‌دهد مدل از برازش خوبی برخوردار است و داده‌ها به نحو بهتری الگوی روابط مذکور را تأیید می‌کنند. از طرفی شاخص AGFI (شاخص نیکویی برازش تعدیل‌شده) نیز با مقدار ۰.۹۷ نزدیک به یک است که همچون شاخص GFI که نشان از برازش مناسب مدل با داده‌ها دارد. بنا بر مقدار RMSEA (ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب) ۰.۰۴۷، به دلیل نزدیک بودن به صفر، برازش مناسب مدل را نشان می‌دهد. شاخص برازش هنجار شده (NFI) با مقدار ۰.۹۵، حکایت از برازش مناسب مدل دارد. همچنین مقدار شاخص برازش هنجار نشده (NNFI) با مقدار ۰.۹۷، نشان از برازش مناسب مدل دارد. شاخص برازش نسبی (RFI) با مقدار ۰.۵۲ نشان از برازش مناسب مدل دارد. شاخص برازش تطبیقی مقتصد (PCFI) نیز با مقدار ۰.۸۱ حکایت از مناسب بودن مدل دارد.

جدول (۳): ضرایب رگرسیون مدل مسیر و معناداری آن‌ها

مسیر	Beta	R2	آماره t	سطح معناداری
------	------	----	---------	--------------

*۰.۰۰۰	۱۰.۳۸	۰.۳۷	۰.۸۰	مؤلفه اول
*۰.۰۰۰	۱۱.۶۲	۰.۵۱	۰.۹۰	مؤلفه دوم
*۰.۰۰۰	۱۱.۱۸	۰.۳۳	۰.۹۱	مؤلفه سوم
*۰.۰۰۰	۱۰.۷۸	۰.۶۱	۰.۷۸	مؤلفه چهارم
*۰.۰۰۰	۱۲.۱۵	۰.۴۹	۰.۸۲	مؤلفه پنجم

*سطح خطای ۵ درصد

با توجه به جدول فوق، بیشترین و کمترین تأثیر مؤلفه‌ها بر بعد محیط زیستی افشا شرکت‌ها به ترتیب مربوط به EN3 (انتشارات گازها، فاضلاب و ضایعات) و EN4 (محصولات و خدمات و اثرات محیط زیستی آن) با ضریب بتای (Beta) ۰.۹۱ و ۰.۷۸ است. همچنین بر اساس ضریب R2 جدول فوق، مؤلفه‌های EN4 (محصولات و خدمات و اثرات محیط زیستی آن) و EN3 (انتشارات گازها، فاضلاب و ضایعات) به ترتیب بیشترین و کمترین قابلیت تبیین بعد محیط زیستی را با ضریب تعیین ۰.۶۱ و ۰.۳۳ دارا هستند. در مجموع، بر اساس آماره t هر یک از مؤلفه‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که کلیه مؤلفه‌های مدل پیشنهادی دارای تأثیر معناداری بر بعد محیطی افشا در شرکت‌ها از لحاظ آماری هستند.

۵- یافته‌های تحقیق

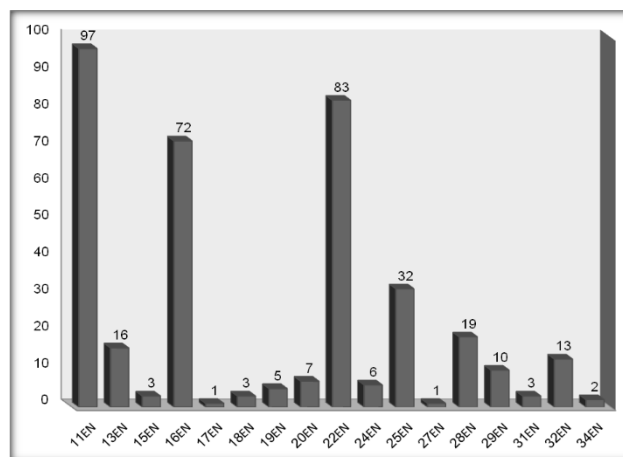
با توجه به مدل افشاء جدول شماره ۴ و شاخص‌های پیشنهادی پیوست، برای سنجش سطح افشاء بعد محیط زیستی مسؤولیت شرکت‌ها شامل ۲۶ شاخص است. از آنجایی که برخی از این شاخص‌های موردنظر در شرایط موجود در گزارشگری سالانه شرکت‌های بورسی طبق چارچوب مورد استفاده گزارش‌های نمونه فعالیت و وضع عمومی تهیه شده توسط هیأت مدیره وجود ندارد، از کل تعداد ۲۶ شاخص، شاخص‌هایی که در هیچ‌یک از شرکت‌ها وجود نداشته است، حذف گردید و نهایتاً با استفاده از ۱۷ شاخص به روش صفر و یک، گزارش‌های هیأت مدیره سال ۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت ۱۳۱ شرکت نمونه مورد تحلیل قرار گرفت و امتیازات شرکت‌ها در مؤلفه‌ها و شاخص‌های بعد محیط زیستی شرکت‌ها استخراج گردید. در جدول ذیل وضعیت شرکت‌ها از نظر مؤلفه‌ها و شاخص‌های افشاء بعد محیطی بر حسب تعداد و درصد نشان داده شده است:

جدول (۴): امتیاز افشاء شاخص‌های مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها- بعد محیطی

درصد		تعداد		کد شاخص	مؤلفه‌ها
شاخص‌های افشاء نشده	شاخص‌های افشاء شده	شاخص‌های افشاء نشده	شاخص‌های افشاء شده		
بعد محیطی					
۲۶%	۷۴%	۳۴	۹۷	EN۱ ۱	مواد اولیه و انرژی
۸۸%	۱۲%	۱۱۵	۱۶	EN۱ ۳	
۹۸%	۲%	۱۲۸	۳	EN۱ ۵	
۴۵%	۵۵%	۵۹	۷۲	EN۱ ۶	
۹۹%	۱%	۱۳۰	۱	EN۱ ۷	
۹۸%	۲%	۱۲۸	۳	EN۱ ۸	های زیستی تنوع گونه
۹۶%	۴%	۱۲۶	۵	EN۱ ۹	
۹۵%	۵%	۱۲۴	۷	EN۲ ۰	
۳۷%	۶۳%	۴۸	۸۳	EN۲ ۲	انتشار گازها، فاضلاب و ضایعات
۹۵%	۵%	۱۲۵	۶	EN۲ ۴	
۷۶%	۲۴%	۹۹	۳۲	EN۲ ۵	
۹۹%	۱%	۱۳۰	۱	EN۲ ۷	اثرات محیط زیستی محصولات و خدمات
۸۵%	۱۵%	۱۱۲	۱۹	EN۲ ۸	

مؤلفه‌ها	کد شاخص	تعداد		درصد	
		شاخص‌های افشاء شده	شاخص‌های افشاء نشده	شاخص‌های افشاء شده	شاخص‌های افشاء نشده
	EN۲ ۹	۱۰	۱۲۱	%۸	%۹۲
	EN۳ ۱	۳	۱۲۸	%۲	%۹۸
رعایت قوانین و مقررات محیط زیستی	EN۳ ۲	۱۳	۱۱۸	%۱۰	%۹۰
	EN۳ ۴	۲	۱۲۹	%۲	%۹۸

با توجه به جدول ۴ شاخص‌های افشاء بعد محیطی و نمودار مربوطه، شاخص‌های En11، En16 و En22 دارای بیشترین سطح افشاء می‌باشند که مربوط به مؤلفه‌های مواد اولیه و انرژی و انتشار گازها، فاضلاب و ضایعات هستند. بنابراین، شاخص‌های مربوط بر سایر مؤلفه‌ها شامل تنوع گونه‌های زیستی، اثرات محیط زیستی محصولات و خدمات و رعایت قوانین و مقررات محیط زیستی از سطح افشاء بسیار پایینی برخوردار می‌باشند. بیشترین سطح افشاء مربوط به شاخص En11 است.

شکل (۲): امتیاز افشاء شاخص‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها- بعد محیطی

همچنین نمودار فوق به‌وضوح بیانگر میزان افشای هر یک از شاخص‌های ۲۶ گانه سنجش شده در شرکت‌های جامعه نمونه در بعد محیط زیستی است که مؤلفه‌های تنوع گونه‌های زیستی، اثرات محیط زیستی محصولات و خدمات و رعایت

قوانین و مقررات محیط زیستی دارای کمترین و مؤلفه مواد اولیه و انرژی دارای بیشترین سطح افشاء می‌باشند. بنابراین، در حال حاضر اولویت افشاء مؤلفه‌های بعد محیطی در ایران مؤلفه‌های مواد و اولیه انرژی است.

طبق جدول ذیل، تعداد ۱۸ شرکت یعنی ۱۴٪ آن‌ها دارای سطح افشاء بیش از یک‌سوم، تعداد ۵۴ شرکت و بیش از ۴۰٪ آن‌ها دارای سطح افشای کمتر از یک‌پنجم هستند. همچنین، ۷ شاخص از ۲۸ شاخص یعنی یک‌چهارم شاخص‌های اجتماعی توسط بیش از ۵۰٪ شرکت‌ها افشاء می‌گردد و ۱۴ شاخص از ۲۸ شاخص یعنی ۵۰٪ شاخص‌ها در کمتر از ۱۰٪ شرکت‌ها افشاء می‌گردد و مابقی شاخص‌ها در حدود ۱۵٪ افشاء می‌گردد. به‌طور متوسط ۶۳ شاخص و ۲۴٪ آن‌ها در بعد محیطی در وضعیت موجود در شرکت‌های بورسی ایران افشاء می‌شود. در مجموع، از کل ۲۷ شاخص سنجش شده در این تحقیق، حدود ۱۸ شاخص یعنی دوسوم آن‌ها در اکثر گزارش‌های سالانه فعالیت هیأت مدیره شرکت‌های بورسی افشاء نمی‌گردد. همچنین، در وضعیت موجود متوسط درصد افشاء بعد محیطی زیستی مسؤلیت شرکت‌ها نسبت به کل شاخص‌های افشاء مدل پیشنهادی تحقیق (۵۳ شاخص) ۱۲٪ است و از ۵۳ شاخص مدل پیشنهادی، ۲۶ شاخص در هیچ شرکتی افشاء نمی‌شود.

جدول ۵ : سطح افشای شاخص‌های محیطی زیستی

درصد	تعداد شرکت‌ها	سطح افشاء (از ۱۷ شاخص)
۱۴٪	۱۸	بین ۱۰-۱۵ شاخص افشاء شده
۴۵٪	۵۹	بین ۵-۱۰ شاخص افشاء شده
۴۱٪	۵۴	کمتر از ۵ شاخص افشاء شده
۱۰۰٪	۱۳۱	جمع کل

۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به مؤلفه‌ها و شاخص‌های استخراج‌شده از ادبیات تحقیق و با استفاده از نظرسنجی از بیش از ۲۷۵ نفر افراد حرفه‌ای و دانشگاهی و مدیران و کارشناسان سازمان‌های ذی‌ربط در مقوله افشاء و گزارشگری شرکت‌ها و همچنین با استفاده از نتایج تحلیل مسیر و شاخص‌های مطلوب برازش مدل ساختاری می‌توان مؤلفه‌ها و شاخص‌های فوق را مناسب قلمداد نمود. ضرایب رگرسیون مدل تحلیل مسیر و معناداری آن‌ها بیانگر تبیین و توجیه مناسب کلیه مؤلفه‌ها است و می‌توان آن را به‌عنوان ابزاری کارآمد و جامع برای تعیین سطح افشاء بعد محیطی شرکت‌ها در ایران مبنای عمل قرار داد. همچنین در تحلیل و آزمون مدل مشخص گردید مؤلفه‌های قوانین و مقررات محیط‌زیست و مواد اولیه و انرژی به ترتیب از کمترین و بیشترین ضریب تعیین (تأثیرگذاری) بر بعد اجتماعی برخوردار هستند.

علاوه بر این، تحلیل محتوا گزارش‌های هیأت مدیره شرکت‌ها به‌عنوان ابزار افشاء عملکرد بعد اجتماعی نشان داد که در وضعیت موجود شرکت‌های بورسی ایران از بعد محیطی، مؤلفه‌های قوانین و مقررات محیط‌زیست، مواد اولیه و انرژی دارای کمترین و مؤلفه کار و کارکنان دارای بیش‌ترین سطح افشاء می‌باشند و حدود ۷۵٪ شاخص‌ها در اکثر گزارش‌های سالانه شرکت‌ها افشاء نمی‌گردد. در مجموع، وضعیت فعلی افشاء شاخص‌های محیطی در واحدهای اقتصادی، بیانگر شکاف قابل توجه بین انتظارات جامعه از شرکت‌ها و عملکرد واقعی آن‌هاست. یافته‌های تحقیق در خصوص وضعیت موجود افشاهای محیط زیستی در ایران، نتایج تحقیقات از نظر وضعیت بعد محیط زیستی مشابه اورارت و دیگران (۲۰۱۲) یافتیان (۲۰۱۱) و محمدی (۲۰۱۱) و همچنین از بعد انتظارات ذینفعان مؤید یافته‌های فروغی و همکاران (۱۳۸۶) و صالحی (۲۰۰۹) بوده است.

مهم‌ترین پیشنهادهای اجرایی منتج از این تحقیق عبارتند از: بسترسازی لازم برای افشاء شاخص‌های محیط زیستی در شرکت‌ها با حمایت و مساعدت مدیریت ارشد شرکت‌ها، سهامداران نهادی و مسؤولان ذی‌ربط برای آموزش و فرهنگ‌سازی عملکرد محیطی پایدار شرکت‌ها در ایران و ایجاد انگیزه و مشوق‌های لازم در شرکت‌ها همراه با تدوین الزامات و مقررات مناسب توسط نهادهای مرتبط در حوزه گزارشگری شرکت‌ها از جمله سازمان بورس اوراق بهادار با همکاری نهادهای فعال در حوزه محیطی و فرهنگی کشور برای پاسخگویی به انتظارات جامعه. همچنین مهم‌ترین پیشنهادهای نظری برای انجام تحقیقات در آینده عبارتند از: اجرای مدل طراحی شده و ارزیابی و پایش ادواری شاخص‌های پیشنهاد شده با استفاده از مستندات و داده‌های عینی و ملموس در شرکت‌ها، بررسی تحلیلی کمی و کیفی عملکرد محیطی شرکت‌ها در صنایع مختلف فعال در عرصه‌های اقتصادی و صنعتی کشور و مقایسه وضعیت و روند آن در ایران با سایر کشورهای مشابه از نظر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه کشورهای اسلامی و در حال توسعه.

منابع

۱. باباجانی، جعفر و فروغی، داریوش (۱۳۸۴) "ارزیابی قابلیت پاسخگویی نظام حسابداری نسبت به مسؤولیت اجتماعی واحدهای انتفاعی"، فصلنامه مطالعات حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۲.
۲. رحمانی، علی، محمود خانی، مهناز. (۱۴۰۰). گزارشگری زیست‌محیطی، اجتماعی و راهبری: استانداردها و رهنمودها. نشریه حسابرس. ۱۱۶، ۱-۱۰.
۳. عزیزی، صدیقه، سالاری، حجت‌اله، رنجبر، محمدحسین، خدادادی، داوود. (۱۴۰۰). آرایه الگویی به‌منظور شناسایی و رتبه‌بندی شاخص‌های حسابداری زیست‌محیطی با استفاده از تکنیک ORESTE و بر مبنای رویکرد گراند تئوری. علوم و تکنولوژی محیط‌زیست. ۲۳(۱۱)، ۹۹-۱۱۴.
۴. فروغی؛ داریوش، میرشمس شهشانی، مرتضی و پورحسین، سمیه (۱۳۸۶). نگرش مدیران درباره‌ی افشای اطلاعات حسابداری اجتماعی: شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران"، فصلنامه بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دانشگاه تهران، دوره ۱۵، شماره ۳.
۵. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصادی، مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها و ضرورت‌های سیاستگذاری حکومت در ترویج و توسعه ظرفیت‌های آنها، ۱۳۸۸
۶. میری، سید خسرو و وکیل‌زاده روح الامینی، مجتبی (۱۳۹۳). تأثیر مسؤولیت اجتماعی بر عملکرد مالی شرکت‌ها، کنفرانس بین‌المللی حسابداری، اقتصاد و مدیریت مالی، تهران
۷. نورالدین، مصطفی، پور زمانی، زهرا. (۱۴۰۱). افشای اطلاعات زیست‌محیطی در گزارشگری مالی. تحقیقات حسابداری و حسابرسی. ۱۴(۵۵)، ۹۷-۱۱۲.

8. Abbott, W F and Monsen, R J. (1979), "On the Measurement of Corporate Social Responsibility: Self-Reported Disclosures as a Method of Measuring Corporate Social Involvement", *Academy of Management Journal*, Vol. 22, No 3, pp. 501 – 515.

9. Adams, C. A., Hill, W. Y., & Roberts, C. B. (1998). Corporate social reporting practices in Western Europe: legitimating corporate behaviour?. *The British accounting review*, 30(1), 1-21.

10. Azizi, S. & Salari, H. & Ranjbar, M. & Khodadadi, D. (2021). Providing a model to identify and rank environmental accounting indicators using the ORESTE technique and based on the grounded theory approach. *Environmental science and technology*. 23(11), 99-114. (in Persian)

11. Belal, A.R. and Cooper, S. (2011), "The absence of corporate social responsibility reporting in Bangladesh", *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 22 No. 7, pp. 654-667

12. Boonstoppel, A., (2011). The Relationship between Corporate Social Responsibility and Financial Performance: an empirical study of companies included in the Dow Jones Sustainability Index, Master Thesis, Erasmus University Rotterdam, Erasmus School of Economics, Accounting, Auditing and Control.

13. Changiz Valmohammadi, (2011) "Investigating corporate social responsibility practices in Iranian organizations: an ISO 26000 perspective", Business Strategy Series, Vol. 12 Iss: 5, pp.257 – 263.
14. Darus, F., Mad, S., & Yusoff, H. (2014). The importance of ownership monitoring and firm resources on corporate social responsibility (CSR) of financial institutions. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 145, 173-180.
15. Doslord, L & Wallace, J. (2008). "The Corporate Social Responsibility (CSR) Trend", *Journal of Applied Corporate Finance*, 45, 96- 108.
16. Ernst and Ernst., (1978). *Social Responsibility Disclosure: 1978 Survey*, Cleveland.
17. Ernst and Ernst., (1978). *Social Responsibility Disclosure: 1978 Survey*, Cleveland.
18. Gerged, A. M., Albitar, K., & Al-Haddad, L. (2023). Corporate environmental disclosure and earnings management—The moderating role of corporate governance structures. *International Journal of Finance & Economics*, 28(3), 2789-2810.
19. Gerged, A. M., Beddewela, E. S., & Cowton, C. J. (2023). Does the quality of country-level governance have an impact on corporate environmental disclosure? Evidence from Gulf Cooperation Council countries. *International Journal of Finance & Economics*, 28(2), 1179-1200.
20. Godfrey, P. C. & Hatch, N. W. (2007). Researching Corporate Social Responsibility: An Agenda for the 21st Century, *Journal of Business Ethics*, 70, 87–98.
21. Gray, R., Owen, D. and Adams, C. (1996), *Accounting & Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting*, Prentice Hall, NJ.
22. GRI (2010) Website of global reporting initiative. <http://www.globalreporting.org>. Accessed Dec 2009
23. GRI. (2012). "Using the Global Reporting Initiative (GRI) Sustainability Reporting Guidelines with the ISO 26000 'Guidance on Social Responsibility' Standard ",ISO 26000 Committee Draft (CD), *Communication on social responsibility*, Box 14.
24. Htay, S. N. N., Rashid, H. M. A., Adnan, M. A., & Meera, A. K. M. (2012). Impact of corporate governance on social and environmental information disclosure of Malaysian listed banks: Panel data analysis. *Asian Journal of Finance & Accounting*, 4(1), 1-24.
25. Javaid Lone, E., Ali, A., & Khan, I. (2016). Corporate governance and corporate social responsibility disclosure: evidence from Pakistan. *Corporate Governance: The international journal of business in society*, 16(5), 785-797.
26. Kuntadi, C. (2023). Environmental Reporting: Four Ways Manufacturing Companies Should Aware. *Atestasi: Jurnal Ilmiah Akuntansi*, 6(2), 391-403.
27. McKinley, A (2008) *THE DRIVERS AND PERFORMANCE OF CORPORATE ENVIRONMENTAL AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CANADIAN MINING INDUSTRY* master thesis Geography Department and Center for Environment University of Toronto.
28. Noroddin M. & Pourzamani Z. (2022). Environmental information disclosure in financial reporting. *Accounting & Auditing Researches*.14 (55),97-112. (in Persian)
29. Phumitharanon.p (2010)," Confirmatory Factor Analysis Model of Corporate Social Responsibility: Labor Practices" , The 2nd International Conference on Humanities and Social Sciences ,1 April 10th, 2010 ,Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.

30. Rahmani, a. & Mahmoudkhani m. (2021). Environmental, social and governance reporting : standard and Guidelines. Journal of auditor. 116 : 1-10. (in Persian).

31. Salehi,M(2009)'Stakeholders' Perceptions of Corporate Social Responsibility: Empirical Evidences from Iran International Business Research Vol. 2, No. 1januarywww.ccsenet.org/journal.html

32. Talebnia, G., Vakilifard, H., Yaghoubnezhad, A., & Alikhani, R. (2013). Corporate social and environmental disclosure in developing countries: Evidence from Iran. Management Science Letters, 3(1), 135-146.

33. Turker D. (2009), Measuring Corporate Social Responsibility: A Scale Development Study Journal of Business Ethics 85 (4), 411-27.

34. Visser, W. (2008), "Corporate social responsibility in developing countries" in Crane, A., Matten, D., McWilliams, A., Moon, J. and Siegel, D.S. (Eds), Oxford handbook publication.

35. Yaftian,A. (2011), An Analysis of CSR Contents in Annual Reports of Listed Companies in Iran, PHD thesis ,Deakin University, Melbourne, Australia.

Identifying companies' environmental reporting factors and indices and current situation in Iran with structural analysis approach

Ghodratollah Barzegar¹, Reza Tolooti Bandpei², Fatemeh Rajab Zadeh³

Receive: 2024/02/06 Accept: 2024/05/13

Abstract

Objectives : In the new millennium with the growth and development of industries and different business units, Consequences and impact of their activities on the environment and environmental reporting create The gap between the expectations of economic entities and the expectations of society. The current study analysis companies' environmental reporting factors and indices with sustainable development approach and Path model analysis in a comprehensive framework. The existence situation and environment dimension of company's disclosure also is deterred.

Methods : The current study analysis companies' environmental reporting factors and indices with stable development approach with using questionnaire method and Path model analysis in a comprehensive framework. The existence situation and environment dimension of company's disclosure also is deterred Through the analysis of the content of the report of the Board of Iranian companies.

Results : the Results of indicators optimal path analysis and structural model represents a significant and appropriate explanation and justification for the disclosure of all the components of the environmental dimension of corporate responsibility. The findings suggest that the most important components of the environmental dimension in terms of the expectations of stakeholders are consist of business ethics, corruption and involvement in community development and environmental dimension The most revealing report on the current status of the components of raw materials and energy, emissions, sewage and waste can be.

Conclusion : In general, low-level exposure of the environmental dimension in Iranian companies represents a significant gap in the existing state of society's expectations and Show the need for regulations, requirements and standards in the field of reporting and disclosure suitable companies to meet the expectations of stakeholders and the community.

Keywords:

Lasting of companies, components and indicators of environmental dimension, assess the situation (disclosure level), Iranian companies.

¹ Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Economic and Administrative Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran (gh_barzegar@umz.ac.ir)

² Phd student of Accounting, Department of Accounting, Faculty of Economic and Administrative Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran)

³ MSc, Student of Accounting, Department of Accounting, Faculty of Sciences, Economics and Administrative Science University of Mazandaran, Babolsar, Iran (sanam.